

LBRIS

We know
books

Jorge Edwards

Casa lui
Dostoievski

Prefață,
traducere din limba spaniolă
și note de Ileana Scipione

EDITURA
ART

Cuprins

<i>Tineri, între două dictaturi,</i> prefață de Ileana Scipione	5
I. Spatele Teresitei	23
II. În trecut	147
III. Orașul Pinguinului	303

șovăia înainte de a păși, privind peisajul peste capetele celorlalți, adâncit în gânduri, distrat, străin de toate în chip ostentativ, purtând sub braț o mapă mare, plină cu desene. Poemele lui apăreau îndeobște în revistele universitare din epocă, în *Claridad*, *Juventud*, într-una care se numea *Nuevo Extremo Sur*, ori cam așa ceva, și chiar în revista *Pro Arte*², ce rezistase timp îndelungat și ne făcuse cunoscuți poeți precum T.S. Eliot, Ezra Pound, César Vallejo³, printre mulți alții. Adeseori, poemele lor erau

² În limba spaniolă, *Lumină, Tinerețe, Noua Extremitate Sudaică, Pro Arte*.

³ Scriitorul peruan César Vallejo (1892–1938) e figura cea mai semnificativă a avangardismului hispanic. A studiat incomplet medicină și drept. În 1918, s-a mutat la Lima și a publicat primul volum de poeme, *Los heraldos negros* (Heraldii negri), în care sunt vădite influențele moderniste, mai ales cele ale poetului Julio Herrera y Reissig. Versurile conțin, în germene, constanta poeziei sale: solidaritatea poetului cu suferințele oamenilor, devenită strigăt și răzmeriță împotriva societății. Acuzat pe nedrept de furt și provocare de incendii în cursul unei revolte populare (1920), a petrecut trei luni și jumătate în închisoare, unde și-a scris una dintre capodopere, *Trilce* (1922), prin care o rupe definitiv cu modernismul și naționalismul literar. În 1923, pleacă la Paris, unde îi cunoaște pe Juan Gris și Vicente Huidobro, și fondează revista *Favorables Paris Poema* (1926). În 1928 și 1929, a vizitat Moscova și l-a cunoscut pe Maiakovski, iar în 1930 și-a publicat în Spania a doua ediție din *Trilce*. În 1932, a intrat în Partidul Comunist Spaniol. Revenit la Paris, a trăit în clandestinitate, adunând, după izbucnirea războiului civil din Spania, fonduri pentru cauza republicană. Dintre operele publicate postum

ilustrate cu câte un desen de-al lui, de pildă, un autoportret grotesc în creion ori tuș: un personaj ce avea chiar chipul lui, pletele-i buclate, dar cu ochi ieșiți din orbite, cu solzi, extremități lungi, unghii în formă de gheare la mâini și picioare, pe lângă o cocoasă incipientă. Erau, ca să ne exprimăm delicat, autoportrete bestiale, ființe care îi semănau vag, dar răsăreau din țevi de scurgere ori din catacombe. Și aproape toți aveam senzația în acei ani că unii dintre cei ce ne înconjurau ieșiseră din beciuri. Acea intuiție vagă dădea un ton special ambianței, discuțiilor, chiar și chicotelilor ce izbucneau din când în când.

Poetul privea, cum spuneam, dincolo de fetele și flăcări de pe colțurile gradinelor și de profesorii cu paltoane lungi, fulare spânzurate și pălării din fetru, ce vorbeau neîncetat despre anii petrecuți la Paris înainte de război, Pablo Picasso și Pilo Yáñez⁴,

amintim: *Poemas humanos* (Poeme umane, 1939) și *España, aparta de mí este cáliz* (Spania, ia de lângă mine acest poc, 1940), o mișcătoare viziune asupra războiului din Spania, expresia maturității lui poetice.

⁴ Scriitorul mexican Agustín Yáñez (1904–1980), membru al Academiei Mexicane de Limbă, a scris povestiri: *Flor de juegos antiguos* (Floarea jocurilor vechi, 1942); *El sentido del Asia* (Sensul Asiei, 1964), romane: *Pasión y convalecencia* (Pasiune și convalescență, 1943); *Al filo del agua* (Pe firul apei, 1947); *La tierra pródiga* (Pământul risipitor, 1960), eseuri: *De la naturaleza y carácter de la literatura mexicana* (Despre natura și caracterul literaturii mexicane, 1960); *Conciencia de la revolución* (Conștiința

și, coborând de pe ultima treaptă, debarca pe esplanada de pământ, înaintând, fără să salute ori să privească pe cineva, pe cărările Parcului.

În acei ani de demult, Parcul Forestier era mult mai puțin copleșit ca acum de trafic, zgomot, jeg, estrade cu orchestre asurzitoare și paiațe chițcăitoare. Era un loc pe care l-am fi putut numi amabil, deși poate că acesta e un concept al generației noastre, unul fără nici un destin. De fapt, în Parcul Forestier domnea, ori plana deasupra lui, o frumusețe nestridentă, neagresivă, ce părea destinată să conecteze centrul urban cu râul, cu spectacolul cordiliei din depărtare, cu cerul și norii, cu tot ce era mai presus de rutină și banalitate. Nici unul dintre cei ce l-au văzut pe Poet umblând pe acele poteci, limite ale timpului și geografiei, nu-i va putea uita imaginea. În Parcul Forestier râdeam și vorbeam uneori despre acel Charles Baudelaire al norilor minunați, alteori tăceam, gânditori. Poetul mergea cu oarecare lentoare (una grijulie, cum am mai zis), deși cu pași mari, și brusc dădea impresia că se apleca, gata să se prăbușească, și că, în momentul decisiv, își îndrepta trupul printr-un efort uriaș, ridicând degetele libere de la una din mâini, marcând ritmul celor ce se petreceau în mintea lui: o discuție cu sine, câteva versuri care încolțeau,

revoluției, 1964) și biografii: *Fray Bartolomé de las Casas, el conquistador conquistado* (Fray Bartolomé de las Casas, cuceritorul cucerit, 1942).

argumente pe care nu le putuse dezvolta la momentul potrivit și care acum, când era prea târziu, își găseau o dezvoltare strălucită, o cadență, o eleganță neprevăzută.

Poetul (Ernesto, Eulalio?) se depărta grăbit, ca mânat din urmă de Necuratul, de cetele strânse la ieșirea din Școală, dar pe urmă, pe cine știe ce cărare, chiar acolo unde câteva iasomii orientale se întâlneau cu un triumghi de conifere pitice, obișnuia să dea de cunoscuți, oameni pe care îi cunoștea, respecta ori, cel puțin, accepta, cu care se pune la taifas pe o bancă. Mulți își aduc aminte că l-au zărit discutând cu însuflețire, înfierbântat, cu Lucho Oyarzún, Eduardo Anguita⁵ și vreunul dintre frații Humeres, cu Alejandro Jodorowsky, care încă mai conducea un teatru de păpuși într-o casă de pe strada Lira, un poet măcinat de ftizie, originar din San Bernardo, student la medicină și mare amator de bancuri macabre, ori cu un instrumentist înalt,

⁵ Poetul chilian Eduardo Anguita Cuéllar (1914–1992), laureat al Premiului Național de Literatură în 1988 și aparținând Generației din 1938, a debutat în perioada de maximă dezvoltare în Chile a mișcărilor estetice de avangardă: suprarealismul și creaționismul. Împreună cu Volodia Teitelboim a publicat, în 1935, *Antología de Poesía Chilena Nueva*, o culegere polemică, dat fiind că nu antologa decât versuri de Vicente Huidobro, Rosamel del Valle, Pablo de Rokha, Pablo Neruda, Humberto Díaz Casanueva, Omar Cáceres, Angel Cruchaga Santa María, Juvencio Valle. Este cunoscut pentru caldă prietenie care l-a legat de Pablo Neruda, Volodia Teitelboim și Vicente Huidobro.

pletos, ce purta o veșnică bască neagră, cu chipul slab, pe numele său Toro, care se declara adeptul Școlii de la Viena, al lui Arnold Schoenberg, Alban Berg și toți ceilalți.

Unii dintre noi am fost acceptați, mai târziu, chiar în Parcul Forestier, în clubul nemților săraci din strada Esmeralda, sau de oriunde, și am luat parte la discuții. Acum, după atâția ani, nu-i ușor să mai spui precis despre ce sporovăiam. Fiindcă erau istorii personale, de tot soiul, teme de moment, surprize ale zilei, printre care abordam gândirea lui Martin Heidegger, ființa, întru ființa, ființa destinată morții; brusc, apăreau alături de noi, așezați chiar pe banca de lângă noi, ca niște vechi cunoscuți, Charles Swann, pictorul Elstir sau baronul de Charlus, adică ficțiuni descinse direct din paginile lui Marcel Proust, pe lângă Acario Cotapos, Pilo Yáñez, din nou, și Gabriela Ribadeneyra, artista inefabilă pe care o botezasem Madame Pescăruș. Să vedeți care-i treaba. Mulți își aminteau un recital de la Teatrul Miraflores, când, așezat în spatele unei măști din Orientul Îndepărtat, Neruda citise poeme din *Reședința pe pământ*, dar Neruda de acum, cel care se plimba prin Europa ca erou comunist, era altul, fără nici o îndoială, la bine și la rău; Oyarzún o apăra pe Gabriela Mistral⁶ și recita, cu glas ușor

⁶ Opera scriitoarei chilienne Lucila Godoy, cunoscută sub numele de Gabriela Mistral (1889–1957) a prelungit și reînnoit

fudul, poeme de-ale ei știute pe de rost, „Toate aveam să fim regine”; Vicente Huidobro⁷ venise în sfârșit de la Paris, aducând, se spunea, telefonul lui Adolf Hitler în valiză. Discuțiile se sfârșeau îndeobște cu hohote sonore, bătăi din palme și tropote pe pământ, și, când aveau loc la nemții din strada Esmeralda, în jurul unor butelci de vin ieftin, aveau un inevitabil final de straie cernite – fiindcă cenușiul și albastrul marin predominau, oricât de simbolisti sau blestemați ar fi fost stăpânii lor – și pline de cercuri albe de sare, în strigăte și fum, căci presupunem că sarea absorbea petele de vin roșu.

modernismul. A fost învățătoare la Santiago de Chile (1910), consul la Neapole și Lisabona, o călătoare neobosită. Poezia sa este marcată de influența lui Rubén Darío, Amado Nervo, și Frédéric Mistral, al cărui nume i-a inspirat pseudonimul. A scris, în principal: *Desolación* (Deznădejde, 1922), *Ternura* (Duiosie, 1924), *Poemas de las madres* (Poeme de-ale mamelor, 1950) și alte volume de versuri. A primit premiul Nobel pentru literatură (1945).

⁷ Poetul chilian Vicente Huidobro (1893–1948) a intrat în contact la Paris (1916) cu Picasso, Arp, Apollinaire și Tzara. Considerat tatăl creaționismului, a preconizat negarea oricărei tradiții poetice. A fondat (1924) la Paris revista *Création*. Din lirica sa semnalăm: *Las pagodas ocultas* (Pagodele ascunse, 1914), *Horizonte cuadrado* (Orizont pătrat, 1917), *Altazor o el viaje en paracaídas* (Altazar sau călătorie cu parașuta, 1931), cea mai reprezentativă operă a sa, și *El ciudadano del olvido* (Cetățeanul uitării, 1941). Dintre romane, amintim: *Mio Cid Campeador* (1929) și *Sátiro o El poder de las palabras* (Satir sau puterea vorbelor, 1939).

Se pare că primul dintre noi, ori unul dintre primii care l-a cunoscut pe Poet a fost Puștiul Adriazola, Arturo Adriazola, pe care unii, nu se știe de ce, îl cunoșteau drept Taica Adriazola. Puștiul avea o soră la fel ca el ori mai scundă, Papagalița, și cei mai în etate își aminteau de tatăl lor, și el mic de stat, aproape pitic, Prăpăditul Adriazola. Prăpăditul era jurnalist de dreapta, colaborator constant la *Diario Ilustrado*, și luase parte la primele campanii politice ale lui don Arturo Alessandri Palma⁸, Leul, care, în anii despre care vorbim, când apăruse Poetul, încă mai făcea parte din Senatul Republicii și obișnuia să se plimbe prin Parcul Forestier cu bastonul la spate, însoțit de câte-un domn respectabil. Curios e că Puștiul, botezat Arturo, se pare, tocmai ca un omagiu adus Leului din Tarapacá, în loc să urmeze linia paternă conservatoare, se înscrieseră în partidul comunist foarte de tânăr, imediat după moartea neașteptată a tatălui său. Iar alt frate al Prăpăditului, alt Adriazola, devenise comunist în anii războiului civil spaniol, așa cum li se întâmplase multor jurnaliști, universitari, intelectuali, și-și îndoctrinase nepotul orfan care, colac peste pupăză, rămăsese

⁸ Omul politic chilian Arturo Alessandri (1868–1950) a fost ales președinte în 1920, ca reprezentant al Alianței Liberale, dar programul său reformist a declanșat opoziția grupărilor conservatoare. În 1924, după o lovitură militară de stat și o serie de măsuri nepopulare, a demisionat și s-a autoexilat. A fost președinte și în perioada 1932–1938.

sărac lipit, alături de mama văduvă și de sora lui, așa că n-avea nici cel mai mic motiv să devină liberal manchesterian ori conservator.

Dar cum l-a cunoscut, oare, Puștiul Adriazola pe Poet? Se zice că sora lui mai mică, Papagalița, la fel de scundă ca și el, dar bine proporționată, cu sâni splendizi, șolduri languroase, ochi frumoși, atrăgători, a sosit acasă într-o sâmbătă noapte, după un ceai dansant în casa unei colege de facultate, pe locul din spate al unei biciclete vechi, condusă de unul dintre petrecăreți. Puștiul, închis la el în dormitor, unde ardea gazul, n-a văzut nimic. Nici n-a știut, nici n-a aflat că sora lui mai mică era însoțită de Poet, adică de Ernesto ori Heriberto în persoană. Dar a auzit glasuri și a aflat după aceea că Papagalița și prietenul ei, cel cu bicicleta, se încuiaseră în living și puseseră cât se putea de tare Simfonia V de Beethoven, interpretată de Arturo Toscanini și Orchestra Simfonică din New York. Puștiul a așteptat un timp, rozându-și unghiile, tremurând de furie, apoi a ieșit în goana mare din dormitor, în pijama, și a bătut în geamurile ușii de la living.

— Lăsați-mă să dorm! a strigat.

Nu i-a răspuns nimeni, dar cei aflați de cealaltă parte a ușii au dat patefonul mai încet.

— Ce oroare! a exclamat, ori avea să exclame, Puștiul, cu părul vâlvoi și alb ca varul, ca un gnom furibund. S-a dus în cămară și a întrebat-o pe slujnica Bertina, care asculta o comedie la radio, cârpind

o pereche de ciorapi, ce-or fi făcând ăia doi încuiati în living. Bertina a ridicat din umeri. Mama Puștiului și-a Papagaliței, văduva Prăpăditului Adriașola, nu era acasă. Juca poker în compania unor persoane mai mult sau mai puțin ciudate și obișnuia să vină acasă după miezul nopții. Era o doamnă de statură mijlocie, mai înaltă decât răposatul ei soț și decât copiii ei, și-și vopsea buzele roșu-închis, iar ochii mov.

Maică-sa avea să sosească târziu, în orice caz, iar Puștiul n-a știut cu cine se încuiase soră-sa în living. Dar a aflat după două zile. Soră-sa a sosit la nouă seara, însoțită de Poet, pe scaunul din spate al bicicletei, și i l-a prezentat.

— Îl cunoști? a întrebat fără chef, ca și cum prezența Puștiului o plectisea, și n-a mai adăugat mare lucru.

— Salut! a zis Puștiul, făcând pe indiferentul, dar foarte uimit deja și cu inima bătându-i accelerat și violent, căci recunoscuse personajul ce hoinărea pe la prânz pe potecile din Parcul Forestier, un bărbat mai curând înalt, cam într-o ureche, cu plete ondulate, despre care se vorbea mult și ale cărui poeme, ilustrate cu propriile-i desene, începeau să circule tot mai mult.

— Salut, a răspuns Poetul, neschițând nici cel mai mic gest de a-i întinde mâna.

Aveau de mâncare o supă lungă de morcovi, din cele pe care le făcea Bertina ca să iasă din încurcătură, și pilaf cu spanac, dar Puștiul, amețit și privind

chiorâș, a preferat să se închidă în dormitor. Deși ascundea faptul cu mare grijă, și Puștiul voia să scrie poezie, ori cel puțin să se facă jurnalist, ca taică-său, jurnalist de stânga, e adevărat, nu de dreapta, dar lecturile lui din acei ani nu erau atât de extinse ca acelea ale Poetului și prietenilor lui: citise versuri de Amado Nervo⁹, și cele *Douăzeci de poeme de iubire* ale lui Neruda, pe lângă *Manifestul Comunist* al lui Marx și Engels, dar despre Heidegger nu știa o iotă, ca să nu mai vorbim de Baronul de Charlus, de Acario Cotapos ori de Reiner Maria Rilke. De-ar fi ascultat două versuri de Rilke, ar fi priceput că lumea era foarte diferită de cum și-o închipuia el. Dar, deși intrase în gloriosul partid, își mai trăia încă anii nai-vității, ai stângacei preistorii. Încă nu începuseră să-i cadă solzii de pe ochi.

⁹ Amado Nervo (1870–1919) este cel mai important exponent al parnasianismului mexican. Ca diplomat, și-a reprezentat țara în Spania, Argentina și Uruguay. A scris nuvele, memorii și eseuri critice. Partea cea mai relevantă a operei lui poetice o constituie volumele *Perlas negras* (Perle negre, 1898), *Lira heroica* (Liră eroică, 1902), *Los jardines interiores* (Grădinile interioare, 1905), *En voz baja* (În șoptă, 1909), *El estanque de los lotos* (Iazul cu lotuși, 1919) și *La amada inmóvil* (Iubita nemișcată, 1920).

Într-o după-amiază, a doua ori a treia zi după aceea prezentare prea puțin amabilă, la vreo săptămână după episodul din living și Simfonia nr. 5, a auzit că Poetul venise iar în vizită. El căsca în cameră, la masa de scris, încercând să-și muște manualul de drept procesual civil. A trântit cartea, a ieșit din odaie și a intrat în living la întâmplare, dispus să se lase dat afară în mod urât, cu chipul împietrit.

— Și mie îmi place poezia, a spus deodată, ușor bâlbâit.

— Cum să-ți placă poezia! și-a ascuțit vocea Papagalița. Obraznic de tot căcatul!

Spre surpriza tuturor, adică a Puștiului și chiar a Papagaliței, Poetul i-a făcut semn să tacă. Gestul mâinii drepte era elocvent, deși n-o ridicase de la nivelul pantalonului, și a adăugat șoptit:

— Taci din gură! Poetul a scos pe loc câteva foi de caiet dintr-un buzunar.

— Am să vă citesc ceva, a anunțat, și s-a pus pe citit niște stihuri abia scrise, fără să mai aștepte, fără alt preambul.

Mai târziu, la cazinoul Școlii Juridice, Puștiul Adriazola avea să spună că nu știa să explice poemul.

Acesta nu se înțelegea limpede, doar parțial: avansa câte puțin, pe-o latură a lucrurilor, apoi pe cealaltă, ocolea, ca și cum și-ar fi pierdut brusc direcția, apoi intra – unde – într-un loc, un cotlon din fundul grădinii, unde, pe lângă flori cu petale lungi și galbene ce unduiau sub soare și crini, azalee, arbuști, libelule, se auzea susurul unei ape și era o bucată dintr-un scaun de prelată.

— O bucată dintr-un scaun de prelată?

— Da, explica Puștiul, o bucată dintr-un scaun de prelată.

— Și ce se întâmplă?

— Nu se-ntâmplă nimic, dar mai înainte s-a întâmplat.

Prietenii se priveau, ciocneau paharele, schimbau vorba, iar în cazinou se auzeau strigăte, urlete, hăhăieli.

Când s-a întors în dormitor, Puștiul a încercat să scrie un poem. Și el. A scris un vers, dar l-a șters imediat. Apoi altul, aliniat sub primul, dar l-a șters și pe el. Se pare că a scris și un al treilea, al patrulea și chiar al cincelea. La sfârșit, a dat de-a azvârlita cu creionul în perete, din răspuțeri, de parcă voia să-l rupă, a pus mâna pe manualul de drept procesual civil, cel folosit la cursul lui don Ramiro Méndez Brañas¹⁰, și a dat cu el de pământ. Puțin

¹⁰ Avocatul și magistratul chilian Ramiro Méndez Brañas (1902–1993) a fost președintele Curții Supreme din Chile (1968–1972).